

УДК 75.03.041.5-055.2:7.071.1(477.87)"193/198" А. Коцка
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.05.1158>

ЖІНОЧИЙ ПОРТРЕТ У ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ КОЦКИ 1930—1980 рр.

Тетяна ІВАНИЦЬКА

Львівська національна академія мистецтв,
вул. Кубійовича, 38, 79011, м. Львів, Україна,
заступник директора Коледжу мистецтв ім. А. Ерделі, м. Ужгород,
Закарпатська академія мистецтв, викладач,
e-mail: tetyana02@gmail.com

Мистецтвознавчий аналіз жіночих портретів Андрія Коцки є суттєво необхідним для визначення характерних рис манери художника та усвідомлення його місця серед портретистів того часу — цим визначається *актуальність* статті. *Мета дослідження* полягає в тому, щоб визначити характерні особливості жіночих портретів А. Коцки, дослідити трактування жіночого образу і застосування засобів виразності, простежити еволюцію манери художника на основі формального аналізу творів.

Об'єктом дослідження є творчий доробок в жанрі жіночого портрету А. Коцки 1930—1980 рр., а *предметом* — художні особливості портретних творів, трактування образу жінки.

На основі формального аналізу та методу образно-стилістичного порівняння виявлено характерні риси, мистецькі прийоми та засоби виразності, якими користувався художник у своїх роботах, а також особливе ставлення до кольорової побудови, специфічну манеру подачі портретованих і зміну манери художника протягом різних етапів його творчості.

Згідно з досліджуваними типологічними властивостями образів жінки проведено їх умовну класифікацію та виділено 4 основні групи: образ жінки-матері, образ жінки-музи, жінки-трудівниці, та жінки-мавки. Проаналізовано особливості колористики жіночих портретів, характер тонального підходу митця, застосування ним контрасту теплих і холодних тонів, різні способи зображення обличчя портретованих, трактування образу моделі. З'ясовано вплив засновника закарпатської школи живопису Адальберта Ерделі на становлення творчої особистості Андрія Коцки, що проявилось в декоративному узагальненні та експресії виконання портретів, а також відстежено відмінності індивідуального бачення митця у створенні образу жінки.

Ключові слова: творчість А. Коцки, жіночий портрет, образ жінки, колорит, етнічний типаж.

Tetiana IVANYTSKA

Postgraduate student

of the Lviv National Academy of Arts,
38, Kubiiovycha Street, 79011, Lviv, Ukraine,
Deputy Director of the College of Arts A. Erdeli
of the Transcarpathian Academy of Arts, Teacher,
Transcarpathian region, Ukraine
e-mail: tetyana02@gmail.com

FEMALE PORTRAIT IN THE WORKS OF ANDRII KOTSKA DURING 1930—1980

The portrait work of the famous Ukrainian artist, representative of the Transcarpathian school of painting Andrii Kotska is considered in the article. It was found that the center of the ideological and thematic orientation of his works throughout his life was the image of a woman. The artist's favorite characters are village girls, highlanders.

Artistic analysis of women's portraits of Andrii Kotska is essential for determining the characteristic features of the artist's manner and awareness of his place among the portraitists of that time — this determines the *relevance of this article*. The *purpose of the study* is the characteristics of woman's portraits of A. Kotska, the interpretation of the female image and the use of means of expression, the evolution of the artist's manner based on a formal analysis of works.

According to the studied typological properties of images of women, their conditional classification was carried out and 4 main groups were distinguished: the image of a woman-mother, the image of a woman-muse, a woman-worker and a woman-mermaid. The peculiarities of the color of women's portraits, the nature of the tonal approach of the artist, his application of the contrast of warm and cold tones, different ways of depicting the faces, the interpretation of the image of the model are analyzed. The influence of the founder of the Transcarpathian school of painting Adalbert Erdeli on the formation of the creative personality of Andrii Kotska was revealed, which manifested itself in the decorative generalization and expression of portraits, as well as the differences in the individual vision of woman.

The *object* of research is the creative work in the genre of female portrait of A. Kotska during 1930—1980, and the *subject* — the artistic features of portraits, the interpretation of the image of woman.

On the basis of *formal analysis and method of figurative — stylistic comparison*, the characteristic features, artistic techniques and means of expression used by the artist in his works, as well as a special attitude to color construction, a specific manner of presenting portrayed and changing the manner during different stages of his work. The first stage includes the period of 1930—1940, when the young artist worked as a teacher in the mountain villages of Transcarpathia. The next period was his studies at the Roman Academy of Fine Arts, where he studied the classical heritage of Italian masters. The influence of folk art and folklore is clearly traced, the artist formed an original type of ideal image of a Transcarpathian woman, using the successful findings of previous years. The third stage dates back to the 1970s and 1980s, when the artist continued to appeal to the folk art heritage of Transcarpathia, synthesizing it with the trends of contemporary European art — Expressionism and Impressionism.

Keywords: A. Kotska's creativity, female portrait, image of woman, color, ethnic type.

Вступ. *Постановка проблеми.* Найвищі досягнення мистецтва минулого визначають певною мірою розвиток сучасного мистецтва. Діє і зворотний зв'язок: досягнення сучасного мистецтва змушують переглянути ставлення до спадщини минулого. Однак, є такі явища, які не підвладні часу. До них відносяться портрети А. Коцки, які можуть бути для сучасних портретистів високою школою майстерності.

Портретний жанр становить більшу частину образотворчого доробку А. Коцки, а образ жінки є одним із виразних та знакових художніх образів у творчості митця. Митець працював над портретними зображеннями жінок в різних техніках олійного та темперного живопису, оліцевого рисунку та акварелі. Художнику завжди було властиве колористичне бачення і декоративне вирішення зображень. Мистецтвознавчий аналіз жіночих портретів є суттєво необхідним для визначення характерних рис манери художника та усвідомлення його місця серед портретистів того часу — цим визначається *актуальність* нашої статті.

Майже половину творчої спадщини художника становлять полотна з зображенням жінок, що й визначило *мету* нашої наукової розвідки — дослідити відображення образу жінки на прикладі живописних творів А. Коцки, простежити використання митцем засобів виразності, особливо колористичних контрастів, різницю у виконанні портретів різних років, питання індивідуальних рис його манери, які вирізняють його з-поміж портретистів того часу. Розкрити специфіку та дати комплексну мистецтвознавчу характеристику різних етапів портретної творчості митця, окреслити їх ідейно-тематичні особливості; виявити стилістичні особливості портретного живопису на прикладі творчості А. Коцки. Ці питання залишаються відкритими і вимагають подальшого дослідження та саме їм присвячена наша стаття.

Об'єктом дослідження є творчий доробок в жанрі портрету, зокрема жіночого, А. Коцки в період 1930—1980 рр., а *предметом* — художні особливості портретних творів, трактування жіночого образу.

З огляду на поставлену мету було задіяно системний аналіз для опрацювання періодичних видань, літературних, мистецтвознавчих та інтернет-ресурсів та обрано окремі *методи* дослідження. На основі системного аналізу та образно-стилістичного порівняння досліджені музейні та приватні збірки живо-

писних творів А. Коцки. Для аналізу жіночих портретів, визначення їхніх художньо-стилістичних якостей застосовано мистецтвознавчі образно-стилістичний та формально-структурний *методи*, а також метод композиційно-колористичного структурування, що дало змогу окреслити етапи розвитку творчої особистості А. Коцки і виокремити методи типологізації та періодизації його живописного надбання. *Територіально та хронологічно* зосереджуємося на регіоні Закарпаття, де проживав та творив А. Коцка, охоплюючи його найбільш продуктивний період творчості 1930—1980 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема жіночих портретів А. Коцки неодноразово розглядалася з точки зору атрибуції, опису та коротких аналітичних зауважень. До розгляду портретної творчості митця зверталася завідувачка меморіальним будинком-музеєм А. Коцки, дослідниця його життєвого та творчого шляху — О. М'ясіцева. У своїх статтях [1; 9] авторка не виокремлює роботи із зображенням жінок з-поміж усіх портретів митця, вона дає оцінку за рівнем виконання та короткі коментарі до деяких творів. В альбомі «Коцка Андрій. Книга про життя та творчість народного художника України» мистецтвознавчиня О. Приходько пише про витоки власного творчого світу А. Коцки, що базувалися на етнографічній основі: «А. Коцка упродовж всього свого творчого життя настійно шукав і знайшов для себе ідеальний образ закарпатської жінки, асоційований з поліфонічним багатозвуччям фольклорної міфотворчості, ніжним мелодизмом і витонченою поетикою народної образності» [1, с. 22], та вказує на наслідування А. Коцкою «формотворчої стилістики» свого вчителя А. Ерделі на ранніх етапах творчості. Мистецтвознавчиня Л. Біксей у статті журналу «Образотворче мистецтво» [2] також вказує на етнокультурні джерела творчості художника, надаючи матеріали з архівної спадщини митця періоду, коли молодий художник вперше приїхав вчителювати в гірське село та почав створювати портрети жінок. Проте окремих аналізів портретів дослідниця не надає. Більш детально розглядає портретну творчість А. Коцки художній критик та мистецтвознавець Г. Островський в книзі «Образотворче мистецтво Закарпаття» [3], зосереджуючись на досить широкіх характеристиках ряду портретів, їх технічного виконання, колористичного вирішення та на розгляді

Іл. 1. Дівчина зі с. Тихий

психологічного ставлення художника до своїх моделей. Автор досліджує портрети від раних 1930-х рр. до живописних полотен 1970-х рр. та зазначає, що А. Коцці, як портретисту, вдалося вирішити одне зі складних питань художньої творчості — «створення узагальненого, типового, національного характеру» [3, с. 129]. Цінні відомості про творчість майстра 1930—1940-х рр. надає Б. Кузьма в своїй статті «Життя і творчість художника А.А. Коцки в період Підкарпатської Русі 1919—1946 рр.» [4], автор дає короткі, але влучні характеристики деяким портретам А. Коцки, зокрема «Жіночий портрет. Ганна» та «Дівчина в бордовій сукні». У загальному огляді закарпатського живопису в книзі «Українське радянське мистецтво 1941—1960 років» [5, с. 80] Г. Юхимець, зауважує, що прикметною рисою відомого жіночого портрету А. Коцки «Верховинка» є прагнення віднайти вдале узагальнення народного образу.

Коментарі та аналізи, проведені дослідниками, носять вибірковий характер, а тому потребують доповнення. Розгорнутого мистецтвознавчого аналізу більшості жіночих портретів не було проведено. Крім того, дослідники здебільшого приділяють увагу портретам 1960-х рр. та 1970-х рр., портрети ж 1940-х р. майже обійдені увагою. На основі аналізу існуючих праць можна дійти висновку про недостатнє дослідження жіночого портрету у творчості А. Коцки, що зумовлює *актуальність* нашої праці.

Основна частина. Одним із яскравих представників закарпатської художньої школи та одним із

улюблених учнів Адальберта Ерделі був Андрій Коцка. Народний художник України (1982 р.), педагог народився в м. Ужгород 23 травня 1911 р. Із 1927 р. — навчався в Ужгородській шкільно-учительській семінарії. Цього ж року талановитого учня запросили відвідувати Ужгородську Публічну школу малювання у відомих майстрів Адальберта Ерделі та Йосипа Бокшая (1927—1931 рр.). А. Коцка активно вивчав роботи свого вчителя А. Ерделі, досліджуючи його прийоми, і це на певний час вплинуло на власну манеру молодого митця. Художник прагнув наслідувати композиційні рішення та експресію живописно-пластичної мови майстра. Як зазначила мистецтвознавець О. Приходько: «Він орієнтувався на творчість свого вчителя, але шукав і знайшов свою власну манеру вислову, свою візуальну стилістику» [6]. Відмінність манери А. Коцки проявилася в особливому колориті його полотен: ясні, світлі але неяскаві тони гармонійно поєднувались з легкою контурністю, що не була чіткою та виразно графічною. Однією з основних тем у творчості А. Коцки був жіночий портрет. Характер митця, його інтелігентність та глибоко естетичний погляд на світ мали безпосередній прояв у трактуванні ним художнього жіночого образу. В творчому доробку А. Коцки простежується кілька варіантів пошуку різних образів: це — образ матері, образ жінки-музи, жінки-трудівниці, або ж жінки-мавки, які в уяві митця формувались протягом довгого часу та виявляють ставлення художника до одного з головних об'єктів своєї творчості — жінки.

В період з 1931 по 1939 рік А. Коцка вчителює в селах Тихий, Кам'яниця, Сімер, де вивчає життя народу, його побут, традиції та одяг. Молодий художник збагачується значним запасом спостережень, які пізніше використовує у своїй творчості. Його улюбленими персонажами стають сільські дівчата, горянки. Помітно, що в раних портретах: «Дівчина з Верховини», «Дівчини з с. Тихий» (1930-ті рр.) (іл. 1), він опановує принципи зображення фігур: знайомиться з пропорціями, відпрацьовує ракурси та рухи, розташування фігур на форматі. Композиція та кольорове рішення інколи виглядають м'якими та пасивними. Портрети молодого митця вирізняються скутістю пози, однамітністю і статикою в подачі фігури. Однак, А. Коцка продовжує вдосконалювати свою майстерність та наполегливо і натхненно працює над багатьма портретами дівчат та жінок: «Дівчина-гуцулка» (1930-

ті рр.), «Дівчина-верховинка» (кін. 1930-х рр.), «У селі» (1939 р.) (іл. 2). Загалом це були однофігурні композиції, з гірською панорамою на фоні. Експресивними, сміливими мазками А. Коцка зображав фон картини в зелено-блакитній гамі, що притаманна карпатському пейзажу. Дівчата ж зображені одягненими в національні костюми в спокійних природних позах, стоячи або сидячи. На цих полотнах ми бачимо інколи веселих, життєрадісних, інколи сумних і задумливих карпатських красунь. Про любов художника до всього «народного» пише М. Заславська: «Його завжди полонила Верховина з колоритними народними типажами й неповторними дівочькими строями, які побутували в околицях сіл Тихого, Сухого. Гуцульщина манила Коцку не менше, ніж Михайла Коцюбинського та Івана Франка» [7]. Навіть свою дружину, шляхетну інтелектуалку, дочку російського інженера-емігранта, художник вбрав у народний одяг для написання портрету — «Портрет М. Лосієвської» (1939 р.). Образ молоді жінки, одягненої в народне вбрання, пронизаний почуттям ліричної задуми і скромності. Митець з особливою дбайливістю кладе мазки на поверхню паперу, гармонійно поєднуючи співвідношення теплих і холодних кольорів. А. Коцка вклав у цей портрет всю глибину свого почуття до дружини, створивши образ високої художньої краси і благородства. Краса жінки в подачі художника завжди невіддільна від її душевних якостей і складає з ними нездоланну єдність.

Після Всеугорської виставки 1939 р. в м. Будапешті А. Коцку нагороджують стипендією на навчання до Римської Академії образотворчих мистецтв, за серію робіт «Жителі Турянської долини». Із 1940 р. молодий художник навчається у професора Феруччо Феррацці, а через рік на звітній виставці, яку відкрив король Італії Віктор-Емануїл III, А. Коцка посідає перше місце і, як нагороду, отримує стипендію на навчання в Римській Академії Святого Луки до 1942 року. Вивчаючи спадщину майстрів минулих століть у відомих музеях Італії, митець здобуває нові знання, збагачується новими враженнями. Він відточує академічний малюнок, а відтак створює низку камерних портретів та фігуральних композицій. Центром ідейнотематичної спрямованості його робіт залишається образ жінки. Художник трактує цей образ в дусі майстрів Італії як ідеал, як морально-прекрасну особистість, у якій в гармонії перебувають раціональне і чуттєве, духо-

Іл. 2. Дівчина-верховинка

Іл. 3. Жіночий портрет. Ганна

вне і тілесне. Мистецтвознавець Л. Біксей зазначає, що: «Для Коцки жінки у мистецтві були завжди на рівні недосяжно-споглядальному. Любив жіноцтво, зображував його трепетно-ніжно і грайливо, уникаючи оповідності, ховаючись за райдугу оксамитового «сфумато» [2, с. 23].

В цей час художник створює невеликі за форматом погрудні портрети привабливої італійки Ганни «Жіночий портрет. Ганна» (1940-ві рр.) (іл. 3), яка була музою для художника. Її портрети наповнені особливим ліризмом, незвичайною м'якістю мазків. Легкий,

Іл. 4. Дівчина в угорському костюмі

Іл. 5. Дівчина з Колочави»

майже ахроматичний фон, акцент — смугляве обличчя обрамлене чорним хвилястим волоссям та виразні коричневі очі. Композиція статична, інколи помітний легкий поворот обличчя. Погляд жінки зосереджений, глибокий. Одяг хоч і кольоровий, однак не прописаний детально і ніби доповнює образ жінки.

Портретам римського періоду притаманна спокійна інтонація, що розкриває душевний стан моделі. Особливо це відчутно в «Портреті жінки в бордовій сук-

ні» (1940-ві рр.). На синьо-зеленому тлі, виконаному широкими мазками, відтворений образ молодої інтелегентної жінки. Приглушена кольорова гама дає можливість розкрити багатий внутрішній світ героїні, її духовну красу. «Навчання у Римі додало його полотнам аристократизму та імпазантності» [8], цей аристократизм проглядається як в позі портретованої, в жесті її рук, так і в стриманому колориті картини. Важливою рисою живописних полотен римського періоду є й комбінована техніка А. Коцки, художник вміло використовує властивості темпері і олії для досягнення потрібного ефекту. Пізніше колір в його роботах стає домінуючим і митець увійде в історію закарпатського малярства насамперед через свою власну палітру.

Повернувшись на Батьківщину в 1943 році А. Коцка продовжує працювати в с. Сімер Перечинського району. Робота вчителем у селі, постійне спілкування з верховинськими селянами, тісний контакт з їхнім життям і побутом знов стають тим невичерпним джерелом, що живить творчість художника, «...позиція — не стороннього спостерігача, а прямого співучасника життя селян — відчувається в усіх роботах автора» [4, с. 59].

Середині 1940-х років та перші повоєнні роки були періодом складної переоцінки цінностей, тому А. Коцка зосередився на організаційній та викладацькій діяльності: в 1945 р. був призначений директором Будинку Народної творчості, а з 1946 р. — він викладав рисунок і живопис в Ужгородському художньо-промисловому училищі. Жіночий портрет цього періоду в творчості А. Коцки характеризується традиційними підходами виконання в рамках академічних і реалістичних трактувань. Живописним полотнам притаманні деталізація, чітка прописка портрету натурниць та навколишнього оточення. Зокрема, про це свідчать пророблені орнаменти на хустці та рукавах жіночої сорочки в портретах «Дівчина в угорському костюмі» (1940-ві рр.) (іл. 4), «Жіночий портрет» (1940-ві рр.). В такому ж ключі написані й портрети на початку 1950-х років: «Жіночий портрет» (1951 р.), «Гудулка» (1950-ті рр.), «Дівчина з Колочави» (1952 р.) (іл. 5). Перехід від реалістичних тенденцій до інновацій з якостями неоромантизму відбувся в творчості художника в середині 1950-х — на початку 1960-х років. Він багато експериментує, намагаючись вийти за рамки реалістичного формотворення. Його картина притаманні декоративні

узагальнення та експресія виконання, а в його образах багато від постімпресіонізму, якому властиве прагнення до вільного та узагальненого відображення матеріального світу. Як влучно підмітила дослідниця, завідувач меморіальним будинком-музеєм народного художника Андрія Коцки — О. М'ясищева, «Коцка не задовольняється фотографічним зображенням, а надає творам образності, живості. У твори він вкладає багато особистого, своє бачення дійсності» [9].

У 1950—1960-х роках А. Коцка збагачений досвідом створює знамениті серії жіночих портретів: «Верховинка», «Веснянка», «Гуцульська наречена», — «...ця широка галерея — визначне явище в мистецтві Закарпаття, нове слово в історії закарпатського портрета» відзначив Григорій Островський у своїй праці «Образотворче мистецтво Закарпаття» [3, с. 127]. В багатьох портретах художник прямує до рішучих узагальнень, прагне створити ідеальний образ закарпатської жінки, виявити типові національні риси та найбільше це йому вдалося у картині «Верховинка» (1956 р.) (іл. 6). Живописне полотно придбав Музей українського мистецтва, а інший варіант — Третьяковська галерея. Фоторепродукції цієї картини «подавалися у провідних мистецьких журналах» [10, с. 30]. Художник зробив кілька десятків начерків та ескізів, аж поки віднайшов потрібну йому композиційну структуру. Портрет написаний легко, вільно, без зайвої деталізації. Вдало знайдена ритміка гір, на фоні яких зображена дівчина та чудово передана поетична атмосфера природи Карпат. В цьому полотні відчувається свідомий художній синтез, художнє узагальнення, митець втілює в конкретному образі дівчини-верховинки узагальнений образ всього карпатського народу. Твір «Верховинка» оригінальний за стилем та манерою письма, має насичену, «бархатисту» кольорову гаму з яскравими акцентами. Підґрунтям для його створення, та створення ряду інших портретів цього періоду у творчості А. Коцки, стало народне мистецтво, зокрема, ткацтво, килимарство. Митець так розкрив секрети своєї майстерності: «...Мало відшукати виразний типаж, скажімо, молодій селянці, потрібно ще знати мову, якою тільки й можна розповісти про її обличчя, поставу, одяг, оточення. І тут на допомогу прийшло народне мистецтво. Я помітив, що ткалі чи вишивальниці використовували всього два-три кольори. Але як вони їх обігрували! А якщо, — по-

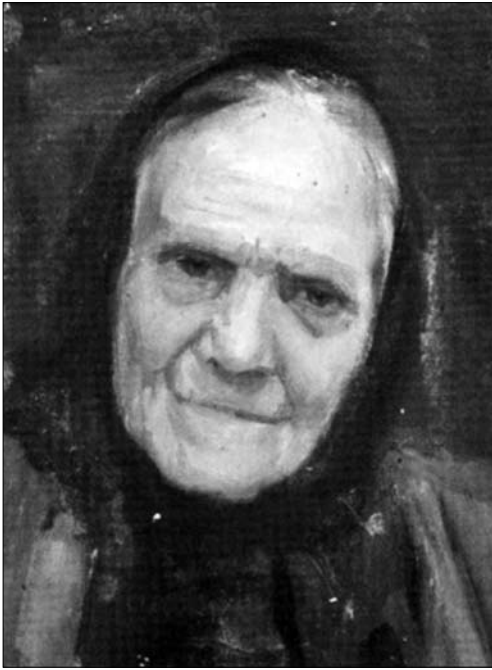

Іл. 6. Верховинка

думав я, — будувати свої роботи теж на зіставленні двох-трьох основних кольорів?», — пояснював свою «кухню» художник [11].

Створення національного типажу, зображення народного побуту та вбрання простежується й у живописних полотнах вчителя А. Коцки — А. Ерделі «Заручені. Молоді колгоспники» (1954 р.) та інші. Але якщо в роботах А. Ерделі «превалюють етнографічні моменти, ...то на полотні А. Коцки зв'язок з традиціями народного мистецтва «розкривається у самій основі образної та живописно-пластичної структури твору» [5, с. 74]. Художник не наслідує манеру народних майстрів, не прикрашає свої роботи псевдонародною орнаментикою, а в самому кольорі, в композиції відчуває ті ж барви і ритми, які жили і живлять справжнє народне мистецтво.

У 1960-х роках А. Коцка вкотре звертається до образу матері. Полотно «Портрет матері» (1960-ті рр.) (іл. 7) написане в стриманій, майже аскетичній колірній гамі. Жовтувато-блїде старече обличчя світиться на темному тлі. Однак тут кожен колір живе в розмаїтті відтінків. Незважаючи на стриманість трактування, портрет не втрачає ні своєї емоційної переконливості, ні скульптурної пластичності, ні колірного багатства. У дорогому йому образі матері в спокійному погляді очей А. Коцка показав доброту, скромність, внутрішню гідність, властиві жінкам з народу, і ту особливу мудрість, яка приходить до людини, що прожила довге, трудове, нелегке життя.

Іл. 7. Портрет матері

Іл. 8. Ганна Ладані

Жіночий образ, як уособлення радянської трудівниці можна зустріти на картинах А. Коцки: «Ганна Ладані» (1960 р.), «Портрет доярки Василини Тафій» (1961 р.), «Ланкова» (1970-ті рр.) та інші. Образ жінки в тоталітарному мистецтві постає амбівалентно: з одного боку вона є втіленням власної статі, з іншого, вона виконує нові, далеко не жіночі соціальні ролі. Різні символи, які може «розпізнати» глядач, свідчать про пропаганду поєднання жінкою виробничої та сімейної сфери. На полотні «Ганна Ладані» (іл. 8) —

літня жінка зображена з приладдям праці на тлі карпатського сонячного пейзажу. Художник за допомогою світла по-особливому підкреслив її обличчя, що виражає природну скромність, власну гідність закарпатської трудівниці. Як відзначила мистецтвознавець О. Приходько, «у його картинах ніколи не було натяку на зверхність художницького погляду, натомість, в них присутні щирі, непоказні переймання долею своїх земляків, неприховане захоплення їх природною вродою і подив гідної сили духовності» [1, с. 22].

В 1968 році А. Коцка створює живописне полотно «Веснянка» (іл. 9), це ніби образ богині юності Анфеї та прообраз, алегорія Весни. Прототипом цієї роботи був етюд молодої дівчини намальований з натури «Дівчина з мотикою» (1960 р.). На першому етюді ще реалістично прописані мотика, одяг, та в кінцеву композицію художник приладдя праці не включив, а зосередився на узагальненому образі прекрасної садівниці стилізованої під селянку. Рух кольорових площин на картині, його ритмічна переключка, незвичайні співзвуччя грають не тільки декоративну, але й емоційно-експресивну роль. Мистецтвознавець М. Сирохман відзначає, що «Художник невпинно прогресує, його живопис дуже швидко набуває зрілої сили, стилістика тяжіє до експресіонізму, базується на аранжуванні звучних соковитих кольорів. Певна декоративність сприяє узагальненню планів, фігур, витворюючи композиційну цілісність» [12]. Полотно «Веснянка» вражає своєю довершеною композицією, сміливістю відмежування від зайвої деталізації, колоритною декоративністю та автентичністю.

Особливу увагу художник приділяє образу нареченої, до якого звертається впродовж всієї творчості: «Наречена» (1950 р.), Гуцульська молода (1950-ті рр.) (іл. 10), «Молода із села Гукливе» (1967 р.), «Колочавська наречена» (1969 р.). Тут ритуальний елемент весільного вбрання — вінок «перта», у вигляді обруча з квіткою-сонцем — художник пов'язує з героїнею закарпатського фольклору дівчиною Світанкою, яка вставала на зорі і йшла дивитись на схід Сонця, а згодом на весіллі перетворювалась на королеву-Сонце. Портрети «Веснянка» та «Наречена» насичені проникливим ліризмом, піднесено-романтичною настроєвістю та свідчать про те, що в мистецтві А. Коцки «...вдало переплелися академічна підготовка, італійське мистецтво та глибоке знання закарпатської народної творчості» [13]. Колорит цих пор-

третів складний, утворений із сполучень червоного, жовтого та синього відтінків. Композиційна структура робіт начебто проста, проте колір не тьмяніє, а ніби пульсує, та випромінює м'яке, спокійне сяйво.

В період 1970—1980-х років художник й надалі продовжує працювати над своєю улюбленою темою. Жінка для А. Коцки це — еталон краси, гармонії, естетики, тому «...у його творчості центральне місце належить образу закарпатської мадонни» [14]. Художник створив ряд жіночих портретів, де продемонстрував високий професіоналізм та потужний колоритний дар. Живописне колористичне мислення і активні відношення кольорів завжди були для нього властивою рисою, що можна побачити в портретах «Верховинка в інтер'єрі» (1970-ті рр.), «У свято» (1977 р.), «Жіночий портрет» (1980-ті рр.) Вони характеризуються тим, що орнамент на народному вбранні не прописаний детально, а лише прокладений умовними кольоровими площинами, вже з упізнаваним колоритом А. Коцки. Сміслові навантаження в полотнах має силует та декоративна пляма. Цікавою за композиційним рішенням є робота «Верховинка в інтер'єрі» (іл. 11). Фігура жінки розміщена на фоні сільського інтер'єру, по діагоналі формату, що надає роботі певної динамічності. Хоч сама поза портретованої досить статична, верховинка стоїть в задумі з ледь похиленою головою. Узагальнено написаний інтер'єр втрачає побутову конкретність і стає таким собі загадковим простором, що оточує фігуру.

Портретам цього періоду притаманний лаконічний площинний рисунок, чистий яскравий колорит, що посилює емоційність звучання образів, «Інтенсивністю кольору в творах А. Коцки завдячуємо народним вишивкам та нашому сонячному краю» — зазначив В. Вовчок [15, с. 385].

Художник вдало і сміливо komponує як великі полотна із зображеннями гуцулок-верховинок, що поєднані загальним мажорним колоритом, так і невеликі за форматом портрети міських красунь. Фігури показані здебільшого в погрудному або в поясному обрізі, присутній легкий розворот тіла та іноді нахил голови, що додає потенційної динаміки композиції. В роботах «Жіночий портрет Е. Банаті» (1970-ті рр.), «Жіночий портрет» (1984 р.) (іл. 12) увага митця головним чином зосереджена на обличчях портретованих, оскільки фон майже завжди глибоко затемнений. Риси обличчя делікатно пророблені,

Іл. 9. Веснянка

Іл. 10. Гуцульська молода

але волосся й одяг ліпляться здебільшого широкими, більш умовними площинами. Вони в міру узагальнені, щоб органічно вписуватись у цілісний образ. Їх виконання не суперечить зображенню обличчя, а ненав'язливо обрамляє його та акцентує увагу саме на обличчі моделі. Жінки одягнені в світських одягах, з мінімальною кількістю аксесуарів, що також не прописані детально. Художник передавав характер світського одягу, але не випишував із натуралістичною

Л. 11. Верховинка в інтер'єрі

Л. 12. Жіночий портрет

точністю гаптування, прикраси, мережива — вбрання було для нього більше плямою в колористичній побудові, ніж важливим атрибутом моделі. «Кольорові плями утворюють складний мелодійний ритм, м'які фарби мерехтять і переливаються під променями сонця, контури тануть і розчиняються» — підмітив Б. Ворон на сторінках мистецького альманаху «Артес» [16]. Діапазон емоційних характеристик в портретах А. Коцки досить великий. Художник передає найтонші порухи душі, відтінки настроїв, ду-

мок і почуттів, відображених на обличчях жінок, яких він пише. «Приховані риси людської особистості він показував у кожному полотні» [17]. Значною мірою цьому сприяє і те, що Коцка завжди писав добре відомих йому близьких людей.

А. Коцка був творчо активним та приймав участь у виставках образотворчого мистецтва до кінця свого життя. Найвідоміші: московська виставка А. Коцки, А. Ерделі й Ф. Манайла «Старе і нове Закарпаття» (1964), персональні виставки (Ужгород, 1981; Москва, 1983; Требішов, Чехословаччина, 1984). Помер художник 4 листопада 1987 р. в м. Ужгороді [18]. Його полотна експонуються в художніх музеях Ужгорода, Мукачева, Хмельницького, Чернігова, Донецька, Києва та інших міст. Атмосферу життя та творчості майстра збережено в будинку-музеї, відкритому в Ужгороді 1990 році. «Яскравий, щирий і майстерний. Той, хто в портретах намагався витворити образ верховинської мадонни, той, хто надав закарпатському пейзажу нової експресії. Таким був Коцка — зірка з плеяди найвидатніших талантів Закарпаття, із тих митців, які вирізнялися багатограними вміннями та хистом, гідним Європи. Але Коцка — це закарпатський європеець» [19].

Висновки. Андрій Коцка належить до другого покоління художників, які створили живописну традицію Закарпаття, вийшовши з Публічної школи рисунку, заснованої А. Ерделі та Й. Бокшаєм. Художник зміг досягти високих вершин у мистецтві завдяки поєднанню таланта колориста з розумінням та відчуттям живописної культури Закарпаття. Робота вчителем у гірських карпатських селах відіграла значну роль у формуванні світогляду митця, оскільки допомогла пізнати життя народу. У творах А. Коцки з'являється типаж з етнічними ознаками, де увага художника зосереджена і на образі жінки та аксесуарах її одягу і на виявленні її середовища, характерного закарпатського ландшафту. Викладацька та організаційна діяльність також стимулювала творчість художника. Якщо прослідкувати стилістику його ранніх робіт, то А. Коцка малював як передвижник портрети класичні. Ранні портрети митця наповнені натурними подробицями та наївною деталізацією зображення, вони в деякій мірі ідилічні та споглядальні. У композиціях здебільшого панувала статичність, що й надавала образам ідилічно-сентиментального звучання та романтичної настроєвості. Однак, митець постійно знаходився в

невпинному творчому пошуку та згодом почав використовувати широкі узагальнення та синтетичності художнього бачення і сприйняття. Проаналізувавши особливості колориту жіночих образів у творчості А. Коцки, можна зробити висновки, що твори живописця несуть у собі риси інноваційних малярських якостей, що проявляється у застосуванні широких декоративних площин кольору з домінантою сильних і звучних барв. Розглядаючи творчість митця з позиції теми і завдань, які ставилися в роботі, можемо зробити наступні висновки: жіночий образ у творчості А. Коцки є багатограний і малодосліджуваний; для створення повноцінного художнього образу митець використовував різні художні засоби, проте колір був основним засобом, яким користувався А. Коцка для передачі емоційної напруги в мистецькому творі. Слід зазначити, що на творчість митця мала великий вплив мальовнича природа карпатського краю і не менш мальовниче народне мистецтво, зокрема ткацтво і килимарство. Беручи за основу народне мистецтво, він поетично та без пафосу створив ідеалізований образ жінки з народу в її духовній і фізичній красі.

Лінія портретів А. Коцки показує чітку еволюцію від більш цілісних та стриманих у колористичному плані, але невпевнених у плані пропорцій та ракурсів робіт 1930—1940-х рр. до більш поліхромних, декоративних портретів 1950—1960-х рр., коли художник формує самотній тип ідеального образу закарпатської жінки. Нарешті, ця лінія завершується портретами 1970—1980 рр., коли митець продовжував апелювати до народно-мистецької спадщини Закарпаття та вмівло поєднувати її з напрямками тогочасного європейського мистецтва — експресіонізму та імпресіонізму. Таким чином, портрети пензля А. Коцки цінні не тільки як змістовні документи, як художні матеріали з історії закарпатського народу, вони висловлюють певну тенденцію портретного живопису 1940—1980-х рр. — розвиток реалістичного декоративного портрета.

Перспективи використання результатів дослідження. У нашій статті проаналізовано не всі аспекти портретної творчості А. Коцки і не всі портрети митця. Подальші дослідження в області формального аналізу творів художника дадуть можливість у майбутньому глибше встановити роль жіночих портретів у загальному доробку художника, простежити зв'язок та відмінності між баченням чолові-

чих та жіночих портретів в різних техніках (олійний та темперний живопис, акварель, олівець) і повною мірою оцінити внесок А. Коцки в українське, та закарпатське зокрема, мистецтво.

Скорочення

Поточний архів ЗО НСХУ — поточний архів Закарпатської організації Національної спілки художників України

1. Коцка Андрій. Книга про життя та творчість народного художника України (Образотворчий матеріал): альбом. Авт. ст. Ф. Ерфан, О. М'ясищева, О. Приходько та ін. Ужгород: Патент, 2011. 256 с.: іл.
2. Біксей Л. Ідеал, реалізований через образ. *Образотворче мистецтво*. 2007. № 1. С. 22—24.
3. Островський Г. *Образотворче мистецтво Закарпаття*. Київ: Мистецтво, 1974. 198 с.
4. Кузьма Б. Життя і творчість художника А.А. Коцки в період Підкарпатської Русі 1919—1946 рр. *Вісник ХДАДМ: зб. наук. пр. за ред. Даниленка В.Я.* Харків: ХДАДМ, 2014. С. 56—61.
5. Юхимець Г.М. *Українське радянське мистецтво 1941—1960 років*. Київ: Мистецтво, 1983. 156 с.: іл. (Нариси з історії укр. мистецтва).
6. Приходько О. «Скопіювати — не можна! Коцка...» (Відео). Програма з цик. «Крізь час з О. Сорочук». 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6ww9Ve3Nlzl>.
7. Заславська М. *Співець Верховини*. URL: <http://artkavun.kherson.ua/spivets-verhovini.htm>.
8. Острякова О. *У вінок пам'яті Андрія Коцки*. Музейний простір. 2011. URL: <http://www.prostir.museum.ua/post/29076>.
9. М'ясищева О. Осінні барви у творчості А. Коцки. *Закарпатський інформаційно-діловий портал uzghorod.in*. 2018. URL: http://uzghorod.in/ua/novini/2018/maj/osinni_barvi_u_tvorchosti_a_kocki_predstavlyat_budinku_muzeyi_hudozhnika.
10. Коцка Андрій Андрійович. *Від художньо-промислового училища до Закарпатського художнього інституту*. Упор. Кіяк М.Ю., передм. Небесник І.І. Ужгород: Гражда, 2006. С. 29—31.
11. *Український арт-календар LB.ua* (Електронний ресурс). 23 травня 1911 року народився Андрій Коцка, один із найяскравіших закарпатських художників, учень Бокшая та Ерделі. 2015. URL: https://ukr.lb.ua/blog/art_calendar/305983_23_travnja_andriy_kotska.html.
12. Сирохман М. Сьогодні 108 років від дня народження видатного нашого земляка Андрія Коцки. *Інформаційно-аналітичний інтернет-портал*. 2019. URL: <https://uzghorod.net.ua/news/138663>.
13. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. «Співець дівочої краси» — 105 років від дня наро-

- дження Андрія Коцки. URL: <http://www.ounb.km.ua/vistavki/kocka/index.php>.
14. Костюк Л. «Кодування» образу: Валентин Серов, Олексій Харламов Андрій Коцка, Альфред Бастієн та інші в портретному живописі галереї «Євро-Арт». URL: <http://euroart-gallery.rv.ua>.
 15. Вовчок В. Етномотиви у творчості закарпатських художників. *Етнологія у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2. Зб. наук. праць. редкол.: гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2019. 447 с.
 16. Ворон Б. Закарпатська школа живопису: велике мистецтво з «маленького краю». *Мистецький альманах Artes*. 2011. URL: <https://artes-almanac.com/zakarpatska-shkola-zhyvopysu>.
 17. Куш С. Андрій Коцка. Рефлексивний пейзаж і психологічний портрет. *Інтернет-видання «Закарпаття онлайн Beta»*. 2011. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/89642-Andrii-Kotska.-Reflektivnyi-peizazh-i-psykholohichnyi-portret>.
 18. *Поточний архів ЗО НСХУ*. Особова справа Коцки Андрія. 75 арк.
 19. Злива В. *Ужгородський художник Андрій Коцка чимало малював просто біля будинку*. Karpatnews рубрика: культура. 2010. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/8735-uzhgorodskiyi-khudozhnyk-andrii-kotska-chymalo-maliuvav-prosto-bilia-budynku.htm>.
- REFERENCES
- Kotska, Andrii, Erfan, F., Miasishcheva, O., & Prykhodko, O. (Eds.). (2011). *The book about the life and work of the Peoples Artist of Ukrainian* (illustrative material): album. Uzhhorod: Patent [in Ukrainian].
- Biksei, L. (2007). The ideal realized though the image. *Art, 1*, 22—24 [in Ukrainian].
- Ostrovskiy, G. (1974). *Fine art of Transcarpathia*. Kyiv: Art [in Ukrainian].
- Kuzma, B., & Danilenko, V.Y. (Ed.). (2014). Life and work of the artist A.A. Kotska in the period of Subcarpathian Russia 1919—1946 rr. *Bulletin of the KhDADM* (pp. 56—61). Kharkiv: KhDADM [in Ukrainian].
- Yukhimets, G.M. (1983). *Ukrainian Soviet art of 1941—1960*. Kyiv: Art [in Ukrainian].
- Prykhodko, O. (2014). «You cant copy! Kotska...» (Video). *Program with cys. «Through time with O. Sorochuk»*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=6ww9Be3NlZI> [in Ukrainian].
- Zaslavska, M. *Singer of Verkhovyna*. Artkavun.kherson.ua. Retrieved from: <http://artkavun.kherson.ua/spivets-verhovini.htm> [in Ukrainian].
- Ostriakova, O. (2011). *In a wreath in memory of Andrii Kotska*. Muzeum space. Retrieved from: <http://www.prostir.museum.ua/post/29076> [in Ukrainian].
- Miasishcheva, O. (2018). Autumn colors in the work of A. Kotska. *Transcarpathian information and business portal uzhgorod.in*. Retrieved from: http://uzhgorod.in.ua/novini/2018/maj/osinni_barvi_u_tvorchosti_a_kocki_predstavlyat_budinku_muzeiyi_hudozhnika [in Ukrainian].
- Kotska, Andrii Andriiovych, & Kiyak M.Yu. (Ed.). (2006). *From the Art and Industrial School to the Transcarpathian Art Institute Emphasis*. Uzhhorod: Grazhda [in Ukrainian].
- Ukrainian art kalendar LB.ua* (2015). On May 23, 1911, Andrii Kotska was born, one of the brightest Transcarpathian artists a student of Bokshai and Erdelyi. Retrieved from: https://ukr.lb.ua/blog/art_kalendar/305983_23_travnya_andriy_kotska.html [in Ukrainian].
- Syrokhman, M. (2019). Today is 108 years since the birth of our outstanding compatriot Andrii Kotska. *Information and analytical internet portal*. Retrieved from: <https://uzhgorod.net.ua/news/138663> [in Ukrainian].
- Khmelnysky Regional Universal Scientific Library. «*Singer of Maiden Beauty*» 105 years since the birth of Andrii Kotska. Retrieved from: <http://www.ounb.km.ua/vistavki/kocka/index.php> [in Ukrainian].
- Kostiuk, L. «*Coding of the image: Valentin Serov, Aleksey Kharlamov, Andrii Kotska, Alfred Bastien and others in a portrait painting of gallery «Euro-Art»*». Retrieved from: <http://euroart-gallery.rv.ua> [in Ukrainian].
- Vovchok, V., Stepanenko, M.I., Antonovych, E.A., & Tytarenko, V.P. (Eds.). (2019). Ethnomotives in the works of Transcarpathian artists. *Ethnodezign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2 (science works). Poltava: PNPV V.G. Korolenka [in Ukrainian].
- Voron, B. (2011). Transcarpathian school of painting: great art from the «small land». *Art Almanac Artes*. Retrieved from: <https://artes-almanac.com/zakarpatska-shkola-zhyvopysu> [in Ukrainian].
- Kush, S. Andrii Kotska. Reflective landscape and psychological portrait. *Internet edition «Transcarpathian online Beta»*. (2011). Retrieved from: <https://zakarpattya.net.ua/News/89642-Andrii-Kotska.-Reflektivnyi-peizazh-i-psykholohichnyi-portret> [in Ukrainian].
- Current archive of ZO NSHU*. Personal life of Andrii Kotska [in Ukrainian].
- Zlyva, V. (2010). *Uzhhorod artist Andrii Kotska painted a lot just near the house*. Karpatnews rubryka: culture. Retrieved from: <https://karpatnews.in.ua/news/8735-uzhgorodskiyi-khudozhnyk-andrii-kotska-chymalo-maliuvav-prosto-bilia-budynku.htm> [in Ukrainian].